

KÂNUNÎ DÖNEMİNDE YAZILMIŞ BİR TARÎH-İ ÂL-İ OSMAN

Mustafa KARAZEYBEK'

Osmanlı tarihinin ilk dönemleri için en önemli kaynaklardan olan Tevârîh-i Âl-i Osmanlar üzerine zamanımıza kadar muhtelif çalışmalar yapılmış, bir kısım da yayınlanmıştır. Ancak, üzerinde çalıştığımız *Târîh-i Âl-i Osman*' ile ilgili olarak herhangi bir inceleme yapılmamış, diğer Tevârîh-i Âl-i Osman'lara gösterilen ilgi bu esere gösterilmemiş ve gözardı edilmiştir.

Başka nüshasını tespit edemediğimiz bu eser. Kânîmî Sultan Süleyman zamanında Tevârîh-i Âl-i Osman geleneğine uygun tarzda sade bir dil ve üslupla yazılmıştır. Eserde, Osmanlı ailesinin Anadolu'ya gelerek Osmanlı Beyliği'ni kurması ile başlayıp; Kânîmî'nin II. İran seferinin H.956 (M. 1549) yılına kadarki dönem içinde meydana gelen olaylar ele alınmıştır. Dönemi, diğer Tevârîh-i Âl-i Osmanlara nazaran daha geniş ve bilhassa Kânunî dönemi itibarıyla diğerlerinden daha teferruatlı ve orijinal bilgilerle anlatan eser, müellifinin kimliği dışında muhteva itibarıyla de dikkate şâyandır.

Anonim olarak bilinen eserin, diğer eserlerle yaptığımız karşılaştırmalar neticesinde ünlü tarihçi ve nakkaş Matrakçı Nasuh'a ait olabileceği ihtimali belirmiştir. Şayet bu kanaat doğru ise eserin öneminin oldukça artacağı şüphesizdir. Zira bu durumda Matrakçı Nasuh'un bu zamana kadar bilinmeyen bir çalışması ortaya çıkmış olacak, ayrıca parça parça yazdığı mufassal *Utana' el-Tevârîfi* adlı eserini kısaltıp daha sade bir üslupla kaleme aldığı yolundaki kanaatleri kuvvetlendirecek ve Rüstem Paşa'ya izafe edilen bu tür çalışmasının ikinci bir telifi olarak karşımıza çıkacaktır.

Tarih Uzmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Târîh-i Âhi Osman, TSMK, Revan Ktb., nr. 1099. Bu eser üzerinde tarafımızdan yapılan inceleme için bkz. Mustafa Kanizeybek, *Târîh-i Âl-i Osman*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilimdalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994.

Bu çalışmamız; *Târîh-i Âl-i Osman*'ın fizikî özellikleri, muhtevası, müellifi, yazıldığı dönem ve kaynaklarının tespiti hususlarındaki değerlendirmelerimiz ile diğer bazı *Tevârîh-i Âl-i Osman*larla yaptığımız mukayeseleri ihtiva etmektedir.

A. *Târîh-i Âl-i Osman*'ın Fizikî Özellikleri ve Muhtevası

Eser, 17.5 cin. eninde, 28 cm. boyunda, miklepli kahverengi deri ciltli, yapraklar aharlı kağıt olup eserin tümü sağlamdır. Siyah mürekkeple nesih hattıyla yazılmış 209 varakdan müteşekkildir. Baştan sona kadar mürekkep ve yazı sitilinde hiçbir farklılık yoktur. Eserin başında ve sonunda beşer saliife boşluk vardır. Her saliife 9.8 cm. uzunluğunda 27 satırdan oluşmaktadır. Sahifelerdc metnin etrafı kırmızı mürekkeple çizilmiştir. İlk sahifenin renkli müzelüeb ser-levhası vardır ve bunun içinde eserin ismi olan "*Târîh-i Âl-i Osman*" yazılıdır. Her varakta "reddâde"² mevcut tur. Metinde bulunan bütün başlıklar, âyet-i kerîmeler, rakamla yazılı tarihler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Fazla olmamakla beraber bazı sahifelerin kenarlarında metne ilaveler yapılmıştır. Bu ilavelerin bir kısmı metnin yazı ve mürekkebine uyarken, bazıları hem mürekkep hem de yazı karakteri olarak farklıdır. Eserin, başı ve sonu tam olmakla birlikte muhtevası incelendiğinde Fatih dönemi hadiselerinin anlatıldığı kısımda eksiklik olduğu anlaşılmaktadır.

Eserin muhtevasında; önce Allâhu Teâlâ'ya hamd ve Rasûlü Muhammed Mustafâ (s.a.v.)'ya, etbâ¹ ve ashabına saiât ü selâm getirdikten sonra "Sultan Süleyman Şah Han bin Sultan Selim Han'ın" ecdâdından "Vilâyet-i Rûm'a"¹¹ gelen Osman Gâzî'nin atalarından ve nerelerde yaşadıklarından kısaca bahsetmektedir. Arkasından Osman Gâzî'nü Vilâyet-i Rûm'a gelişi sebeplerini zikretmektedir. Daha sonra Osman Gâzî dönemi ile Osmanlı tarihini anlatmaya başlayarak. Kânûnî Sultan Süleyman'ın II. İnan seferinin sonlarında H.956 (M. 1549) yılında Serasker Ahmed Paşa'nın Gürcüler üzerine sefere gönderilmesi hâdiselerine kadarki Osmanlı tarihine ait olayları nisbelen sade bir dil ve üslupla; diğer *Tevârîh-i Âl-i Osman*lara nazaran daha teferruatlı bir şekilde nakletmektedir.

Târîh-i Âl-i Osman'ın içine aldığı bu geniş zaman diliminde; Fâtih dönemi hadiselerinde daha önce de söylediğimiz gibi eksiklik bulunmaktadı. Metinde varak 98b ile varak 99a arasında konularda kopukluk olduğu görülmektedir. Nitekim v.98b'dc Fâtih'in İnan üzerine sefere çıkma kararı vererek yaptığı sefer hazırlıkları anlatılırken; v.99a'da Fâtih'in vefâlından sonra yerine geçen Sultan Bayezid'i tahldai indirmek düşüncesiyle Cem Sultan'ın Mısır'dan tekrar Anadolu'ya gelmesi olaylarına geçilmektedir. Bu iki olay arasındaki dönemle ilgili olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Eserde baştan sona kadar bütün yaprakların ikinci sahifelerinin alt kısmında "reddâde" bulunmaktadır. 98b'nin altında bulunan "reddâde" "ol" kelimesidir. Ancak 99a'nın başlangıcı "sultan" kelimesi ile başlamaktadır. 98b'nin

² Reddâde: Osmanlılar zamanında vücuda getirilen birçok yazma eserde, varakların ikinci sah itelerinin sonunda, metnin sol alt köşesine bir sonraki sahifenin metninin ilk kelimesi yazılırdı ki buna "reddâde" denilirdi. Bu usûl herhangi bir şekilde sahifeleriî karışması halinde sahifeleri düzenlemek maksadıyla kullanılmakta idi.

sonunda anlatılan konu bitmeden, bir sonraki sahifenin başında bir anda başka bir konunun ortasından devam etmesi ve 98b'nin sonundaki "reddâde"nin de bir sonraki sahi Penin ilk kelimesi ile birbirini tutmaması; aradaki dönemin de eserde mevcut iken daha sonra herhangi bir sebepten aradan çıkarak kaybolduğunu göstermektedir. Varak numaralarında eksiklik olmaması ve yazmanın cildinde bozukluk görülmemesi bu sahifelerin çok önceden kaybolduğu düşüncesini akla getirmektedir.

Eserde, Osmanlı tarihi ile fazla alakalı olmamakla birlikte İstanbul'un tarihi ve Ayasofya'nın inşa edilmesi hakkında geniş bir bölüm de mevcuttur. Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethi anlatılırken "*Der-beyân-ı hikûyet-i ibtidâ-i imâret-i şehri Kostanüniyye*"(y.(A%..) başlığı altında garip rivayetlerle gayet uzun bir şekilde İstanbul'un tarihi anlatılmaya başlanmaktadır. Yine bu konu içerisinde Ayasofya'nın inşasından da bahsedilmektedir. Arkasından İslâm tarihine kısa bir girişten sonra Müslümanların tarih boyunca İstanbul'u fethetmek için yaptıkları seferler sıra ile anlatılarak hâdiseler Fâtih'in İstanbul'u fethetmesine kadar getirilmektedir. Daha sonra "...biz girii Sultan Mehemed Hân hikâyesine gelelim" (v.88a.) denilerek Fâtih dönemi hadiselerinde kalındığı yerden devam edilmektedir.

B. Târîh-i Âl-i Osman'ın Müellifinin Tespiti

Târîh-i Âl-i Osman; Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmanlar tarzında kaleme alınmış olup, anonimlerin özelliklerini taşımaktadır. Eserin muhtevasında müellifi hakkında açık olarak verilmiş bilgi yoktur. Ancak diğer Tevârîh-i Âl-i Osmanlarla, Özellikle ünlü tarihçi Matrakçı Nasuh'un Osmanlı tarihine dair yazmış olduğu eserlerle yaptığımız mukayeseler sırasında ortaya çıkan benzerlikler müellifin tespitinde bize yol gösterici olmuştur. Nitekim, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan ve Hüseyin Gazi Yurdaydın tarafından Matrakçı Nasuh'a ait olduğu tespit edilen *Süleyman nâme*³ ile *Târîh-i Âl-i Osman*'ın ilgili bölümleri her yönü ile birbirine benzemektedir.

Târîh-i Âl-i Osman'ın müellifi eserini vücuda getirirken; başka kaynaklardan faydalanarak kaleme aldığı bölümleri sürekli olarak "râvîlerden" naklettiğini belirtmektedir. Müşâhadelerine dayanarak yazdığım düşündüğümüz bölümlerde ise bu ifadeyi kullanmadığı görülmektedir. Eserde "râvî" ibaresinin kullanılması; Kânunî Sultan Süleyman dönemi hadiselerinde H.954 (M. 1547) senesinde Osmanlı Devleti ile Almanya ve Avusturya devletleri arasında yapılan sulh antlaşması bahsine(v. 77b) kadar devanı etmekte ve bundan sonra bir daha kullanılmamaktadır. *Târîh-i Âl-i Osman* ile Matrakçı Nasuh'un *S (i! ey mannâme'si* arasındaki benzerlik, aynı konunun anlatıldığı kısımdan⁴ itibaren başlamaktadır. Her iki eserde sözkonusu antlaşma bahsinde başlayan benzerlik *Târîh-i. Âl-i Osman*'ın sonuna kadar devam etmektedir.

³ Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Matrakçı Nasuh'un Hayalî ve Eserleri ile İlgili Yeni Bilgiler", *Bellekten*, XXIX/114, (Nisan 1965), s. 329-354.

⁴ Matrakçı Nasuh, *Süleymannâme*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktb., nr. 379, v. 81b.

Müellifin bizzat kendi müşaha deleri ne dayanarak kaleme aldığı kanaatini uyandıran eserin bu son kısmının, Matrakçı Nasuh'un eserindeki aynı bölümlerle, konunun özünü değiştirmeyecek bazı ufak farklılıklar haricinde kelimesi kelimesine birbirini tutması; *Târîh-i Âl-i Osman'ın* Matrakçı Nasuh'a ait olabileceği düşüncesini akla getirmektedir.

Diğer bir husus ise eserin dili ve üslubunda ortaya çıkmaktadır. *Târîh-i Âl-i Osman* nisbeten sâde bir dil ve ifade tarzıyla kaleme alınmış olup, sonlarına doğru ifadenin biraz daha ağırlaşması dışında başı ile sonu arasında herhangi bir farklılık göstermemektedir. Başından sonuna kadar konu başlıklarının tespitinde., olayları anla üş tarzında ve kullanılan ifadelerde değişiklik yoktur. Bu yönüyle eserin tümünün tek bir şahıs tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Târîh-i ÂN Osman'ın Matrakçı Nasuh'un eseri ile benzerlik gösteren bölümlerinin dili, anlatış tarzı ve kullandığı ifadelerin eserin diğer bölümleri ile de pek farklılık göstermemesi ve tamamı itibarıyla birbirine uyması; *Târîh-i Âl-i Osman'ın* Matrakçı Nasuh'a ait olabileceği düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Ayrıca, eserin yine Matrakçı Nasuh'a ait *Beyât-ı Menûzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han* isimli eserle karşılaştırılması sırasında da *Süleymannâme* ile yapılan karşılaştırma sonuçlarına benzer bulgular elde edilmiştir.

Öncelikle, *Târîh-i Âl-i Osman* ile *Menzilnâme'nin* mukaddimleri karşılaştırıldığında her iki eserin girişlerindeki ifadelerin benzerliği aynı kaleminden çıktığı kanaatini uyandırmaktadır.

Matrakçı'nın bütün eserlerinde ortak özellik olarak görülen; hadiseleri anlatırken konuya uygun olarak bazen şiir bazen de âyet-i kerimeler koyma hususu *Târîh-i Âl-i Osman'da* da görülmektedir. Hatta, *Menzilnâme'de* farklı yerlerde zikredilen âyet-i kerimelerden on biri *Târîh-i Âl-i Osman'da* benzer konular anlatılırken zikredilmiştir. Diğer larafdan *MenzUnâme'deki* bilgiler özetlenerek ve ifadeler sadeleştirilerek *Târîh-i Âl-i Osman'a* aktanmıştır⁶.

Süleymannâme ve *Menzilnâme* ile *Târîh-i Âl-i Osman* arasındaki benzerlikler Matrakçı Nasuh'un *Mecma' el-Tevârîh'inin* Osmanlı tarihini içine alan son cildini akla getirmektedir. Matrakçı Nasuh üzerine geniş bir araştırma yapan H. Gazi Yurdaydm, onun Taberî'nin ünlü eserini Arapça aslından *Mecma' el-Tevârîh* adı ile Türkçe'ye çevirdiğini ve *Taberî Tarihi'mi* bittiği yerden devam ederek 958/1551 yılına kadar getirdiğini belirtmektedir. Bununla birlikte Osmanlılara kadar olan dönemi içine alan üç cilt yazmanın mevcut olmasına rağmen IV. cilt olarak nitelenebilecek Osmanlı devrinin bütün olaylarını içine alan bir cildin tespit edilemediğim, ancak bu devrenin muhtelif bölümlerine ait birtakım yazma nüshaların mevcudiyetine İşaret etmektedir⁷.

⁵ Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı), *Beyât-ı Menûzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han*, (neşr. H. G. Turdaydm), Ankara 1976.

⁶ İki eser arasındaki benzerlikler için eserlerin mukayesesi bahsine bakınız.

⁷ *Aynı Eser*, s. 2-6.

Ayrıca H. Gazi Yurdaydın, Nasuh'un Rüstem Paşa'nın teşvikleriyle *Mecma' el-Tevârîh*ki ihtisar etmek süreliliyle sade bir dille ikinci bir versiyon olarak *Cami' el-Tevârîh*'i kaleme aldığını ve Nasuh'ım *Cami' el-Tevârîh*'im girişinde Taberî Tarihi'nin tercümesinin ardından birtakım tarihî eserlerden faydalanarak yazmaya devam ettiğini, Oğuz Han'ın evlâd ve ensâbmdan başlayarak Selçuklular, Cengizogulları, Osmanlılar ve son olarak da 957/1550 yılına kadar yaşadığı zamanın hükümdan Kanunî devrinin tarihini yazdığını söylediğinden bahsederek bunun Osmanlı tarihi bölümünün Rüsleni Paşa'ya izafe edilen eser olduğunu vurgulamaktadır⁸. Onun beyanları çerçevesinde sözkonusu nüshanın benzerliklerinin bir tesadüf eseri olamayacağı düşünülebilir. Ancak bu konuda daha detaylı bir çalışma yapma ihtiyacı olduğunu da belirtmeliyiz.

Bu arada özellikle şunu ifade edebiliriz ki; bizim üzerinde çalıştığımız *Târîh-i Âl-i Osnuin'm* genel özellikleri ve Nasuh'ım eserleri ile yaptığımız mukayeseler sonucunda ortaya çıkan benzerlikler, bu eserin büyük ihtimalle *Cami' el-Tevârîh*'in Osmanlı tarihine ilişkin bölümü olabileceğini göstermektedir. Diğer bir deyişle *Târîh-i Âl-i Osman*; Matrakçı Nasuh'un parça parça kaleme aldığı Osmanlı tarihine dair eserlerinin, manzum ve ağıdalı ifadelerden büyük ölçüde arındırılarak halkın anlayabileceği sade bir dille ve aynı zamanda bilgilerin özetlenerek muhtasar şekilde aktarıldığı yeni bir versiyonudur. Bu tarz, *Tevârîh-i Âl-i Osnuin* halk için yazılmış elmaları mantığına da uygun düşmektedir.

C. Târîh-i Âl-i Osman'ın Yazıldığı Dönemin Tespiti

Eserin kaleme alındığı tarih ve dönem hakkında yazılmış herhangi bir yazı bulunmadığı gibi, bu konuda muhtevasında da net bir bilgi mevcut değildir. Bununla beraber dönemin yaklaşık olarak tespitinde bize yardımcı olacak bazı ipuçları mevcuttur.

Târîh-i Âl-i Osman'ın ithaf kısmındaki ifadelerden Kânîmî Sultan Süleyman'ın o dönemde hayatla bulunduğu anlaşılmaktadır. Müellifin, eseri yazma gayesini belirtirken "*es-Sultân bin es-Sultân bin es-Sıdtân Süleyman Şah Han bin Sultan Bâyezid Han*"m ve ecdadının yaptıklarını ortaya koyacağını ifade etmesi (v.1), eseri Kânîmî döneminde kaleme aldığını düşündürmektedir.

İkinci bir husus ise; müellifin Kanunî dönemine kadar her konu başlığından sonra verdiği bilgileri râvîlerden veya ehl-i tevârîhden naklettiğini sürekli olarak belirtirken. Kanunî döneminden itibaren bu ifadeleri kullanmayı terketmesi, müellifin kendi müşahadelerine dayandığını düşündürmektedir ki bu da müellifin Kânunî döneminde yaşadığına delalet etmektedir.

Bunların yanında; eserde Ayasofya'nın yapılması vakaları anlatılırken kullanılan bir ifade bize daha doğru tahmin yapma imkanı vermektedir. Müellif, Ayasüfya'nın yapımı için harcanan altın miktarından bahsederken şöyle demektedir: "... *Ayasofya'mn binası harcına üç yüz sübeke altın hare olunup ve her sübekenin kıymeti içim üç yüz bin altın bahâ vaz' olunmuşdur. Eyle olduğu takdirce dokuzyüz*

⁸ Matrakçı, *Beyân-ı Menûzil* s. 21-25; H. G.Yurtlaydın, "Aynı Makale", s. 349-353.

kene yüzbin altın hare olunmuşdur dirler. Zikr olan hesâb üzre şimdiki hâlde bir allunun kıymeti ki altmış akçe olmuşdur, ol zamanın ahunu veznde eğer bit zamanın altunu gibi kıyâs olunur ise zikr olunan üç yüz sübeke altına kıymet takdir olunan elli dört bin kene yüz bin akçe olur..."(v. 78a).

Buradaki ifadelerde; müellifin eseri kaleme aldığı dönemde bir altının kıymetinin altmış akçe olduğu görülmektedir. Bir altının (Sultanî ve Flori) rayicinin 1560'da 58-60 akçe, 1563'de 60 akçe olduğu ve bu tarihten 1584'e kadar resmî kurun 60 akçe olarak kaldığı, 1584'de 85 akçeye çıktığı bilinmektedir⁹. Bu bilgiler ışığında, eserin en geniş zaman dilimi olarak 1560 ile 1584 yılları arasında kaleme alınmış olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ancak "şimdiki hâlde bir ahunun kıymeti ki altmış akçe olmuşdur" ifadesinden, altının fiyatının 60 akçeye yeni çıktığı anlaşılmaktadır ki bu itibarla yaklaşık bir tahmin ile eserin 1560 yıllarında kaleme alındığı düşünülebilir.

D. Târîh-i Âl-i Osman'ın Kaynakları

Târîh-i Âl-i Osman'ın kaynakların tespit ederken eseri iki bölümde incelemek gerekmektedir. İlk bölüm; baştan Kânûnî Sultan Süleyman'ın tahta çıkışına kadar, ikinci bölüm ise Kânûnî'nin cülusundan sonuna kadardır. Diğer bir ifade ile müellifin yaşadığı dönem öncesi ve idrâk ettiği dönemdir. Müellif, kendinden önceki dönemler için mevcut muhtelif eserleri kullanmış ve kendi dönemini müşâha deleri ne dayanarak ilave etmiştir

Müellif, kullandığı kaynakların isimlerini vermemektedir. Ancak eserini vücuda getirirken; başka kaynaklardan faydalanarak kaleme aldığı bölümleri sürekli olarak "râvilerden" naklettiğini belirtmiştir. Başlangıçtan Kânûnî'nin cülusuna kadarki bölüm müellifin kendisinden önce kaleme alınmış muhtelif kaynaklardan yararlanarak yazdığı bölümdür. Bu kısımda istisnasız her konu başlığından sonra "*Râviler şöyle rivayet ederler ki*", "*Ehl-i tevârih şöyle rivayet ederler ki*" "*Rivâyetde gehnişdir ki*", "*Râviyân-ı tevârih şöyle rivayet ederler ki*" gibi ifadeler kullanarak konuya girmektedir. Müellifin bu bölümde "*râv*" ibaresini kullanmakta titizlik göstermesi; onun başkalarından naklettiği olaylar ile kendi müşâhadelerine dayanarak yazdığı bölümleri birbirinden ayırmak düşüncesinden kaynaklandığını akla getirmektedir.

Müellifin "*râv*" ibaresi kullanmadan zikrettiği ilk konu; Kânûnî'nin tahta çıkışı ile ilgili kısa bir bölümdür. Buradan itibaren H. 954 (M.1547) senesine kadar birkaç konu hariç yine "*râv*" ibaresiyle konular nakledilmektedir. Eserin bundan sonraki kısmı ise olayların en teferruatlı şekilde anlatıldığı ve diğer eserlerde bulunmayan geniş bilgiler ihtiva eden, aynı zamanda Matrakçı Nasuh'un *Süleymannâmesi'nin* Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan nüshası ile birbirine benzeyen kısımdır. Bu bölümde "*râvT*" ibaresi de bir daha kesinlikle kullanılmamaktadır.

⁹ Halil Sahillioğlu, *Kum hispidan XVII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerinde Bir Deneme*, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1958, s.166 ve tablo 9.

Müellif genel olarak Anonimleri taslak olarak almış, onlardan aktardığı bilgileri diğer muhtelif eserlerle takviye ederek genişletmiştir. Bu eserler arasında *Âşıkpaşazâde Tarihi'*¹⁰, Neşrî'nin *Kitâb-ı Cihan-nümâ'sı'* ve Hadîdî'nin *Tevârîh-i Âl-i Osman'im*¹² sayabiliriz. Aşağıda örnek olarak verilen metinler karşılaştırıldığında bunu görebilmekteyiz.

Târîh-i Âl-i Osman (v.1a-lb)

"Hâmân şehrin Cengiz Han harâb itmişdi, pâdişâhları Osman Gâzî'nin dedesi Süleyman Şâh'dı, ol aradan vilâyet-i Rûm'a gelmeğe niyyet eyledi, zîrâ kim dâyimâ meyli gazâyâ idi. *ol sebebden Süleyman Şah bahâdûr elli bin mikdân Türkmân evi ile Erzincan yolundan vüâyet-i Rûm'a kadem basıp Amasya tarafına geüp ol etraflarda altı yıl mikdân küjâr-ı meîâ 'inler ile gazalar idüp nice yerler feth itdikden sonra âkibelü'l-ömr dönüp Halcb vilâyetine çıkup Ca'ber nâm kal'a önüne gelüp âb-ı Fırat'dan güzer itmek içiin bir yere uğrayup geçmek isteyicek ittifak kazâ-i kudret ol sunun güzer itmek için uğraduğu yirin kenârı yâr ve amîk olmağın bindüğü atıyla suya batıp lûkmu'Ilâhî ile suyu öte geçmedin dâr-ı fenadan saray-i bekaya göçüp ol arada cism-i pâkin âb-ı Fırat'dan çıkanıp hâk-i zemine defn idüp Fırat'a Mezar-ı Türk diyü nâm virdiler ki henüz ol nâmla meşhurdur."*

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman (s. 8-9)

9)

"Mânân şehrinün pâdişâhı Süleyman Şahı idi kim Osman'ım dedesidür. Âl-i Selçuk ve Âl-i Abbâs tefrika olmağın Süleyman Şah dahi Mâhân şehrinde kopup Rûm vilâyetine gelmeğe niyet itdi. Ve hem işildî kim Rûm vilâyetinde gazalar olur, Süleyman Şah dahi memleketinden kopup Erzincan'a geldi. Erzincan'dan Rûm vilâyetine girdiler. Amasiyye tarafı kim Rûmîlerdür, ol taraftan çok gazalar ildiler. Rûm vilâyetinden hayli vilâyetler aldılar. Akıbet andan göçüp Haleb'e çıktılar. Ca'ber kal'ası dirler bir kal'a vardır, gelüp öninc kondılar. Fırat ırmağı suyu önlerine geldi. İrmağı geçmek dilediler. Yol iz bilmezler göçmel yörükleridi. Gafilin Fırat ırmağına uğradılar. Süleyman Şah atın depli. geçmek istedi, Öni hoz yar İmiş. Süleyman Şah alile Furat ırmağına boğıldı. Eceli andayidi. Şhid oldu. Halk üşdi, ırmaktan çıkardılar. 01 Ca'ber kalasınım Öninde defn ildiler. Şimdiki halde ana "Mezâr-ı Türk" dirler."

¹⁰ *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, (Haz. N. Atsız), İstanbul 1992.

¹¹ Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, (Haz. Faik Reşit Unat ve Mehmed A. Köymen), I-II, Ankara 1987.

¹² Hadîdî, *Tevârîh-i ÂN Osman*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991.

Aşık Paşaoğlu Tarihi (s. 13)

"Süleymanşah Gaziyi ileri çekdiler ki o, göçer evlilerin ulularındandı. *Elli bin kadar göçer Türkmen ve Tatar evini onun yanma verdiler. "Varın, Rûm'da (=Anadoln'da) gaza edin" dediler. Süleymanşah dahi kabul etli. Geldiler. Erzurum'dan Erzincan'a indiler. Erzincan'dan Rûm (-Anadolu) ülkesine girdiler. Rûm (=Anadolu) ülkesinde altı yıl durdular. Etrafları fethettiler."*

Hadîdî'nin Tevârih-i Âl-i Osman'ı (s. 22-24)

Süleymân-şâh o kavtnün hânı	Geh idüp kûh u sahrânun şikârın
imiş	Gehî seyrân ider cûyun kenarın
Göçer-evlülerün sultam imiş	Birez gün ol arada eglenürler
Dil ü candan gazaya niyyet	Seferdür danışurlar, öğlentirler
eyler	Dilerler kim ol aradan göçeler
Okur akıllan cem'iyet eyler	Furat ırmağını asra geçeler
0 yer Türkmau evi yigirmi bin	Geçit bulup bular cûy-ı Furat'a
var	Seherden kim süvâr oldılar ata
Kimi Türkmanidi kimisi Tâtâr	Süleymân-şâh hemân-dem depdi atı
01 aradan ki cem' olup	Ki ya'nî alile geçe Furat'ı
göçerler	Öni yarİmiş uçdı nâ-gehânî
Gazâ kasdına Rûm'a azm	Kaza irüp ayırdı atdan anı
iderler	Getürler şahı Ca ¹ ber-karası'na
İnip serhadd-i Rûm'a ceng	Be-resm-i şer'i korlar anda sine
iderler	Yapup bir türbeyi bünyâd iderler
Cihanı ehl-i küfre teıg iderler	Ana şimdi Mezâr-ı Türk dirler
Amâsiyye nevâhîsinde çok yer	
Birez vakt olmadın feth	
eylediler	
Göçerler ol aralardan yegâne	
Haleb'den yana olurlar revâne	
İrerler çün Haleb nâhiyyesine	
Furât ırmağı, Ca ¹ ber-kal'ası'na	
Süleymân-şâh konar bir sebze-	
zâra	
İrüp leşger tolar hep ol diyara	

Burumla birlikte eserde, Nihat Azaniat tarafından *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*(Giese neşri)'m kaynaklanndan oldukları tespit edilen Yahşi Fakih'in

Kâimûn Döneminde Yazılmış Bir Târîh-i Âl-i Osman

Menâkıbnâme'si, *Târîhî Takvimler* ve Ahmedî'nin *Dâsîtân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman*'ından¹³ da faydalanılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

İstanbul'un tarihi ve Ayasofya'nın inşası hakkındaki bilgiler ise; *Anonim. Tevârîh-i Âl-i Osman'daki* bilgiler ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Ayrıca bu konularla ilgili olarak Âlî'nin *Künlü'l-Ahbâr'mda*, Yusuf b. Musa Balıkesirli'nin *Târîh-i Ayasofya* isimli eserinde¹⁴ ve Ali el-Arabî İlyas'ın *Tevârîh-i İhüdâ-i Şehr-i İstanbul ma'a Ayasofya-i Kebîr* isimli eserinde¹⁵ benzer bilgiler bulunmaktadır. Bu durum; İstanbul ve Ayasofya'nın tarihi hakkında değişik eserlerde bulunan bilgilerin aynı kaynaklara dayandığını göstermektedir.

Tâuh'î Âl'î Osman'daki 1. İran seferi ile ilgili bilgiler Matrakçı Nasuh'un *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultan Süleyman Han* isimli eserine dayanmaktadır. *Menzilnâme'deki* bilgiler *Târîh-İ Âl-i Osman'a* aktarılırken, metin içerisindeki şiir, âyet-i kerîme, övgü ve yerme ifadelerinden büyük ölçüde arındırılmış, teferruat atlanarak konular özetlenmiş ve ifadeler sadeleştirilmiştir.

Târîh-i Âl-i Osman'da H.954 (M.1547) senesinde Osmanlı Devleti ile Almanya ve Avusturya devletleri arasında yapılan sulh antlaşması bahsinden(v,177b.) eserin sonuna kadar olan bölüm ise daha önce belirttiğimiz gibi Matrakçı Nasuh'un İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphânesi'nde bulunan *Süleymannûmesi'ndz* aynı konunun anlatıldığı kısımdan itibaren büyük ölçüde aynıdır. *S'ükymannâme'deki* bilgiler, konunun özüne taalluk etmeyen bazı kısımlar atlanarak ufak bazı cümle farklılıkları ile *Târîh-i Âl-i Osman'a* alınmıştır. *Târîh-i Âl-i Osman'ın* bu son kısmı. Matrakçı'nın eserinin tekrar kaleme alınmış şekli olarak görünmektedir.

E. Târîh-i Âl-i Osman'ın Bazı Osmanlı Tarihleriyle Mukayesesi

a) *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultan Süleyman Han*

\\Târîh-i Âl'î Osman'ın ilk sahifesi ile *Menzilnâme'nin* ilk sahifesi karşılaştırıldığında eserlerin girişinin ifade tarzları aşağıda verdiğimiz örnekte de görüldüğü gibi birbirine benzemektedir.

Târîh-i Âl-i Osman (v. 1)

"Şükr-i sipâs ve fanul u M-kıyâs ol
hâlik-i cinn ü inâs ya'nî hazret-i Hudâ-yı
te'âlâ cellet-âlâ'uhû ve ammet
ni'amâ'uhûya olsun kim nev'-i beşeri âlem-
i ademden fezâ-yi vücûda getürüp teklîf-i
a'mâl-i ferâyiz-i ibâdâl-ı sâliha ile mükellef
eylemeğın sebep-i kat'-ı derece-i âliye

Menzilnâme

(Giriş kısmı, s. 211-213)

"Hamd <u> sipâs-ı bî-kıyâs
ol kâdir u mu^â ve kayyftm u lâ-
yezâi _cellet kudretuhu ve tabet
hikmetuhu- hazretine olsun kim
iktizây-ı ezeli ve <te'vîd-i> takdîr-i
lem-yezelisinden rûy-ı zenîni tîre ve

¹³ *Anonim Tevârîh-i Âl-İ Osman (Gie.se neşri)*. (Haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. XIV-XVII.

¹⁴ Yusufb. Musa Balıkesirli, *Târîh-i Ayasofya*, Süleymaniye Ktb., Yazma Bağışlar nr. 2057/2.

¹⁵ Ali el-Arabî İlyas, *Tevârîh-i İbüdâ-i Şehr-i İstanbul ma'a Ayasofya-i Kebîr*, Süleymaniye Ktb., Esad Efendi, nr. 1803/4.

kılmışdır *vüfûr-ı teslimât-ı zâkiyât ol server-i kâyinât ve mefhar-ı mevcudât şefî-i usât fi yevni-i ırasât Rasûl-i Huda ya'nî Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi vesellem hazretlerinin üzerine olsun ki, tâyife-i usât ve zümre-i tağâta arsa-i arasâda şefâ'at-i bî-gâyeti mebzuldür ve dahi âl-i et.hu'i ve ashâb u eşyâ't üzerlerine olsun ki* herbiri muktedâ-yı şer'-i şerîf mütebeyyin ve pîşvâ-yı dîn-i münîf metindir rıdvânullâhi te'âlâ aleyhim ecma'in ve ba'demâ talîrî-i îna-aklâm ve bâ'is-i tasdîr-i erkâm-ı anber-i fâm oldur kini. hazret-i sultânü'l-guzât ve'l-mücâhidin kâtilül-keferetü ve'l-müşrikîn ve kâmi'ü'z-zanâthk ve'l-mülhidin sultânü'l-herreyn ve'l-hahreyn burhânü'l-inaşrikîn ve'l-mağrîbîn *hâdimü'l-haremeyni's-şerifeyn mâlikü'l-memâlik alcl-itlâk vâliyü'l- vilâyet bi'l-irs ve'l-isühkâk a'nî halîfete-i haiifeüllâhi'l- meliki'l-mennân es-sultân bin es-sultân hin es-sultân Süleyman Şah Han hin Sultan Selim Han bin Sultan Bâyezid Han ..."*

'ayn-i berînî hîre iden zulmet-i deycür ve şerr u şürî-i nîâdde-i âsumân-ı saltanat-ı cihâna mâh; vücûd-ı pâdişâh-ı kişver-penâh ve kevâkib-i mevâkib-i leşker ve sipâhile gîderdi ve *vüfûr-ı 'inâyet-i karniye* ve kemâl-i kudret-i şâmilesinden cihet-i kaf-ı mevâdd-ı küfr u zalâl ve def <u> ref'-i dâire-i fesâd u cidal ... *ol server-i kâinat meflar-i mevcudat ... habîh-i <hudâ> hazret-i Muhammed Mustafâ üzerine olsun kim ... ve dahi âl <u> ashâb-ı erbâb-ı hidâyet ... üzerine olsun kim ... sultânü'l-berreyn ve 'l-hahreyn hâdimü 7-haremeyn Vş-şerîfeyn pâdişâh-ı cihan hüsrev-i devr-i zaman melâz-ı ehli îmân Sultân bin Sultân Sultân Süleyman Hân bin Sultan Selim Hân hin Sultân Bâyezid Hân ..."*

2) Nisbelen ağır bir ifade tarzı ile yazılmış olan *Menzilnâme'Goki* bilgiler, metin içerisindeki şiir, âyet-i kerîme, övgü ve yerme ifadelerinden büyük ölçüde arındırılarak sade bir dille *Târih-i Âl-i Osman'a* aktarılmıştır.

3) Matrakçı'nın bütün eserlerinde ortak özellik olarak görülen; hadiseleri anlatırken konuya uygun olarak bazen şiir bazen de âyet-i kerîmeler koyma hususu *Târih-i Âl-i Osman'da* da görülmektedir. Hatta *Menzilnâme'de* farklı yerlerde zikredilen âyet-i kerîmelerden on biri *Târih-i Âl-i Osman'da* benzer konular anlatılırken zikredilmiştir. Meselâ, *Menzilnâme'de* Kânûnî'nin 1534'de I. İnan seferine hareketinde İstanbul'dan Üsküdar'a geçmek için iskeleye indiği sırada gemilerin denizdeki görünüşlerini tasvir ve gemiler ile denizden geçmesi anlatılırken iki kere zikrettiği âyet-i kerîme¹⁶, *Târih-i Âl-i Osman'da* Kânûnî'nin 1548'de II. İnan seferi için Üsküdar'a geçmek üzere iskeleye inip kadirgalara binmesi anlatılırken de zikredilmektedir¹⁷.

¹⁶ "المشاة فى البحر كالاعلا] I^JI Denizde yürüyen dağlar gibi gemilerfO'nım varlığının delilidir-]." *Rahmân*, 24 (Metrakçı, *Beyân-ı MerâzH*, s.221-222).

¹⁷ *Târih-i Âl-i Osman*, v. 178b; Aynı âyetlerin zikredilmesi hakkında ayrıca bkz. *Aynı Eser*, v. 31a, 113b, 178a, 180a, 184a, 185b, 198b, 203b, 206a; *Krş. Matrakçı. Beyân-ı Menâzil*, s. 154, 212, 220, 227, 252, 258, 265, 266, 269.

Yine *Menzilnâme'dt* I. İran seferi sırasında Şâh'ın sulh için gönderdiği elçilere verilen cevapta Şâh'ın kurtuluş çâresi ifade edilirken zikredilen âyet-i kerîme; *Târîh-i Âl-i Osman'da* 11. İran seferi sırasında Şah Tahmas'ın oğlu İsmail Mirza'nın sulh maksadıyla padişaha gönderilmek üzere Van Beğlerbeğisi İskender Paşa'ya gönderdiği mektubundan bahsedilirken de¹⁸ zikredilmektedir.

4) Diğer bir husus; *Menzilnâme'âs* İrakeyn Seferi teferruatlı olarak anlatılırken *Târîh-i Âl-i Osman'da* aynı bilgiler özetlenmiştir. *Menzilnâme'de* yarım sayfede anlatılan bir husus *Târîh-i Âl-i Osman'da* bir-iki satırda ifade edilmektedir. Bu dimim hem konunun özetlenmesinden hem de kullanılan ifade tarzının sadeleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Aşağıda verdiğimiz örnek bunu açık bir şekilde göstermektedir.

*Târîh-i
Âl-i Osman* (v.
149b)

...
sultân-ı serasker
İbrâlûm Paşa
hazretleri dahi
mahrûsa-i
İstanbul'dan bî-
hadd ve bî-
pâyân asâkir-i
bî-girân ile
vilâyet-i
Anadolu'ya
geçüp diyâr-ı
Arab'a çıkup ve
şehr-i Haleb'e
kışlamak için
girüp karâr
eylediler..."

Menzilnâme (s. 213-214)

• 'Makarr-ı hilâfet-i cihân bâni ve mesned-i hükümet-i fermân-revânî ve pâ-y-gâh-ı bulcud ü refî' ve tahtgâh-ı ercümend ü inenî' canibinden; Beyt: L^U^ 'Ü₃JL* j>*-kl j L^lj b üy.y »yıl I İcâbiyle umûr-ı (merhûnun) zuhûnna ve emr-i mu'zamun husulüne pîşvâ ve rehniimâ olan kâim-i makâm-ı hüsrev-i sâhibkırân ve İleşker-keş-i Süleymân-ı zaman (Vezîr-i a'zam ve Riunili beylerbeyisi İbrahim Paşa) 'izz ü şevket ve nusret u sancak tavk-ı 'azamet u bayrak ıbheth ü 'izzet ve dergâh-ı sipihr-i ihlişâm ve bârgah-ı gerdûn kıyamdan nice biri bahâdirân-ı sipâh u dilîrân-ı fırsat-nigâh ve şîrân-ı peleng-i ceng ve mübârizân-ı neberd-âhcng suvâr-ı ceng-sâz "askeriyle mukaddimâ irsal olunub semt-i İmtisâlile kûs-ı (irtihâli) cihet-i intikâle çâlub dahi teveccüh-i hümâyûn-ı zafer-rehber-i meymûn ile sene (tokuz-yüz kırk reb'ü'l-âhîrinün onunda) mecma'-ı şerâyi'-i Muhammediyye ve menba'-ı mezâhib-i İslâmîyye ve mevzi'-i mesâkin-i sultâniyye ve râsihu'l-eyvâniyye ve kadîmu'l-esasiyye ve azîmu'ş-şâniyye ve etrafı ehâsin-i inehâsin-i (bahre) ve eknafi tezâyin-i mezâyin-i nehiile müzeyyen olan medîne-i rnetîne-i Kostantîniyye'den (teveccüh idüb) kat'-ı nienâzil ve (tayy-ı merâliil ile) serhadd-i vilâyet-i 'Arab ve mahrûse-i ma'mûre-i Haleb canibine varub subh-İ devlet-i kûmurânî ve ahter-i sa'âdet-i dü-cihânî ile vusul bulıcak evân-ı şedâyid-i şiddet-i şitâ ve zamân-ı savlet-i burûdel-i hiddet-i hevâ (cvânî) karîb olmağın 'asker-i zafer-reliberile kışlaması lâzım (bel mühim) olduğu eelden (mumaileyh) mahrûse-i (mezburda) ve medîne-i (meşhurda) kışlayup andan sonra ..."

b) Matrakçı Nasuh'un *SüleymannâmesVnin* İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nile Bulunan Nüshası

¹⁸ Matrakçı, *Beyân-ı Menâzil*, s.265; Kr.ş. *Târîh-î. Âl-i Osman*, v, 206a.

Târîh-i Âl-i Osman'i diğer Osmanlı tarihleri ile yaptığımız karşılaştırmalarda aralarında net olarak irtibat kurabildiğimiz eserlerden birisi de Matrakçı'nın sözköimsu eseri olmuştur. Bu iki eser arasındaki ilişki de eserlerin tümü üzerinde değildir. Her iki eser arasındaki benzerlik, H.954 (M.1547) senesi olaylarından başlamakla ve bu durum *Târîh-i Âl-i Osman*'ın sonuna kadar devam etmektedir. Bu iki eserde başlıklar ufak bazı farklılıklar haricinde kelimesi kelimesine aynıdır. Olayların anlatımında ise Matrakçı'nın eserindeki konunun Özünü etkilemeyen bazı kısımlar atılarak, basit cümle farklılıkları ile *Târîh-i. Âl-i Osman*'a alınmıştır. Nadiren bazı olaylar Matrakçı'da başlık altında anlatılırken aynı konu *Târîh-i Âl-i. Osman*'da başlık konulmadan anlatılmaktadır. Eserin bu kısmı, Matrakçı'nın eserinin büyük ölçüde tekrarı mahiyetinde yeniden kaleme alınmış şekli olarak görünmektedir. Söylediğimiz hususlar aşağıda verdiğimiz metinler karşılaştırıldığında açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Târîh-i Âl-i Osman

(v. 177b-178a)

"Haber-i mütâ'abet-kerden serdâr-ı vilâyet-i Alaman ve cizye firistâden be-dergâh-ı hazret-i Süleymân-ı zemân

...öte cânibde ol ceş ve bed-kîş ve salâbet ve mehabet' endîş ile meşhur olan Alaman vilâyetlerinin kral-ı bed-fi'âl Frandoş nâm olan bed-encâmın kalb ve salîb-i bed-nihâdlarına nassâl-i sihâm-ı ehl-i İslâm'dan rı'b u hirâs müstevli olup heman dem pâdişâh-ı memleket-küşânın yümn-i himetleri berekâtında tav'an bel rav'an itâ'at-şî'ârın izhâr idüp

يعطوا الجزية عن يدوهم صاغرون

y>." zillet ile tahkîr olan sâyir kefere ve fecereden kendülerin add idüp elçüsiyle dergâh-ı tlem-penâha otuz bin sikke temâmü'l-ayâr altını gönderüp istid'â-yt emân taleb eyledikde..."

Târîh-i Âl-i Osman (v. 184a-184b)

Süleymannâme (v. 81b-82a)

"Haber-i mütâ'abet-kerden serdâr-ı vilâyet-i Alaman ve cizye firistâden be-dergâh-ı Süleymân-ı zemân

...öte cânibde vüfûr-ı aded ve huzûr-ı uded ve ceş-i bed-kîş-i salâbet ve mehabet-endîş ile meşhur olan Alaman vilâyetinin kral-t bed- fi'âli ve sipehsâlâr-ı nekbet-âmâli Frandoş nâm ki hemîşe ol bed-nihâdın gümrâh-ı tuyurları saydgâh-ı gazada sığûr-ı kârzâr-ı ecnâd ile buluşu gelüp gülşen-i vilâyetlerine ve kişver-i memleketlerine yaği ayağın basdurmazlardı. Kalb-i salîb-i bed-nihâdlarına nassâl-i sihâm-ı ehl-i İslâm'dan nı'h u hirâs müstevli" olup hemati dem padişâh-ı memleket-küşânın yümn-i himmetleri berekâtında dürr-i muvafakati feth ü derîçe-i muhalefeti fesli idüp musâlahat-ı hâl selâmete yakındur diyü tav'an bel rav'an itâ'at-şî'ârın izhâr u sadâkat-ih-tisâsın aşîkâr idüp

“jiji-iv> *-*jJo ,y- 'ij>#j \, Janj , ^” zilleti ile

tahkîr olan sâyir kefere-ifecereden kendülerin add idüp elçüsiyle dergâh-ı âlem-penâh ve bârgâh-ı sa'âdet destgâha otuz bin sikke temâmü'l-ayâr ahun gönderüp istid'â-yı emân taleb eyledi"

Süleymannâme (v. 95a)

Kânûnî Döneminde Yazılmış Bir Târih-i Âl-i Osman

"Der-beyân-ı haber-i cenk-kerden-i
ümerâ-i şâh-ı gümrâh ve inhizâtn-yâften
an-tâyife-i gcc-râh

Bu cânibden hazret-i sultân-ı
selâtn-i cihan ferman-Termây-ı heft-aklân
cânib-i Tebriz'e teveccüh idüp kasaba-i
Hoy'dan azîmet-i hümâyûnla göçüp gider
iken adüvi-i mağrurun mukaddemâ zikr
olunduğu üzere Karadere canibinden giriz
idüp şâh-ı bed-hâh tarafına giden ümerâ-i
nekbet-âBâ\\e.^m4en Bedirkan ve Abdullah.
Han ve Whs/t\\w. Ban. ve. Kayıtmaz, ve
Muzaffer ve Hacı Beğ ve ..."

Târih-i Âl-i Osman (v. 197a)

"Der-beyân-ı pîşkeş-i
firistâden-i Elkas be-südde-i sidre-i
esâs

Ve pâdişâh-ı âlem-penâh
mahrûsa-i Haleh'de iken girü sene
956 dokuzyüz elli altı Saferinin
yirmisinde Elkas Mirza ahd-i
sadâkati teedîd ve peymân ve
kavâid-i ubûdiyyeti te'kîd itmek
içün pâdişâh-ı zıllu'llâh
hazretlerinin âsitâne-i sa'âdetine
seferinin ibtidâsile intihâsın vukû'u
üzre bundan evvel arz eylemiş idi...⁷

c) Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*(Giese neşri)

Târih-i Âl-i Osman'ın diğer eserler ile mukayeselerine gelince; Matrakçı
Nasuh'un eserleri bir tarafa bırakılacak olursa, diğer eserler içerisinde en fazla irtibat
kurabildiğimiz Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*lar olmuştur.

Anonimlerle yapılan karşılaştırmada, *Târih-i Âl-i Osman*'ın müellifinin *Anonim
Tevârih-i Âl-i Osman*'ları taslak olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Eserin başından,
Kânûnî'nin II. İran seferine kadarki dönemde II. Murat dönemi hariç *Anonim*'in
bilgileri ile büyük benzerlik içerisinde. Konuların anlatılış sırası ve olayların seyri
birbiri ile aynıdır. Anonimi erdeki bilgiler bazı ifade farklılıkları ile *Târih-i Âl-i
Osman*'a alınmıştır. Verdiğimiz kısa örnekler de bunu göstermektedir.

Târih-i Âl-i Osman (v. 13a)

"Sultan Orhan Kal'a-i İznik'i feth idüp
ve kendüye taht idüp oturup karâr eyledi.

"Haber-i cenk-kerden-i
ümerâ-i şâh-ı bed-ahvâl ve inhizâm-
yâften an-tâyife-i nekbet-âmâl

Bu cânibden sultân-ı
selâtni 7-islâm asâkir-i süreyyâ-
intizâm kasaba-i Hoy'dan azîmet
idüp gider iken düşman-ı makhûnın
Karadere canibinden kaçup giden
ümerâ-i kalîle ve küberâ-i
zcYİlesinden Bedirhan ve Abdullah
Flan ve Hüseyin Caa ve Kayıtmaz ve
Muzjiffer ve Hacı ve..?"

Süleymannâme (v. 122b)

"Haber-i pîşkeş-i firistâden- i Elkas
<ç.i-südde-i sidre-i esâs

Sene sitte ve hamsin ve tis'a mi'e
Saferinin yirmisinde sâbıkâ sîlk-İ beyâna
getirilen ahvâl muhakkak ve makâl-i
musaddak üzere Elkas Mirza safka-İ ahd ve
sadâkati teedîd ve peymân ile kavâ'id-i
ubûdiyyetini te'kîd ve teşlîd itmek için
sultân-ı zıHu'llâhî hazretlerinin âsitân-ı
gerdûn- iktidarına seferinin ibtidâsı ile
hatimesin vuku 'u üzere ale't-tafsîl iftitâh idüp
flâmitmişdi..."

Anonim Tevârih-i Âl-i

Osman (s.17)

"Andan sonra Orhan

Oğlu Süleyman Şâh'a İznikmid sancağın virüp Taraklu Yenicesi ve Göynük ve Mudurnu vilâyetlerine havâle eyledi ve bir oğlu dahi ki Murad Han Gâzî'dir ana Buruşa sancağın virüp ..."

Târîh-i Âl-i Osman (v. 40b)

"... îsâ Çelebi karındaşı Mûsâ Çelebi ile bir nice zemân cenk eylediler âhirü'l-emr Mûsâ Çelebi gâlib olup karındaşı îsâ Çelebi'i ortadan göLürüp andan kendüsü Buruşa'ya gelüp oturup birkaç gün karâr i dince değin ki Mir Süleyman ki Yıldırım Hân'ın ulu oğludur, asker cem' idüp Buruşa üzerine hücum idicek Mûsâ Çelebi Mir Süleyman'a mukabil olamayup Buruşa'dan çıkup kaçup Karaman vilâyetine gidüp..."

Bunun yanında umumiyetle konular *Anonim'de* kısa ve özet; *Târîh-i Âl-i Osman'da* daha teferruatlıdır. *Anonim'de* birkaç cümle ile bahsedilen bazı hadiseler *Târîh-i Âl-i Osman'da* ayrı başlıklar altında zikredilmektedir. Meselâ: Bursa'nın fethi, Osman Gazi'nin vefatı, I.Murad'm öldürülmesi ve yerine Yıldırım Baycizid'in geçmesi hadiseleri *Anonim'de* kısaca geçilirken aynı konular *Târîh-i Âl-i Osman'da* uzun bir şekilde anlatılmaktadır. Yine birçok yerin fethi *Anonim'de* sadece fethedildikleri belirtilerek geçilirken *Târîh-i Âl-i Osman'da* nasıl fethedildikten ayrı ayrı nakledilmektedir. Meselâ; Balıkesir, Bergama ve Edirne'nin fetihleri hakkında *Anonim'de* sadece "nevâhîleri ile fethedildi" denilirken, *Târîh-i Âl-i Osman'da* nasıl fethedil dikleri ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Bunun yanında *Târîh-i Âl-i Osman, Anonim,'e* nazaran daha fazla konu içermektedir.

Târîh-i Âl-i Osman'ın müellifinin müşahadelcrine dayanarak kaleme aldığım düşündüğümüz konular, özellikle II. İnan seferi hazırlıklarından eserin sonuna kadarki bölümü *Anonimler* ile mukayese edilemeyecek kadar geniş ve teferruatlıdır.

Fâtili Sultan Mehmed döneminde *Târîh-i Âl-i Osman'da* bulunan İstanbul'un tarihi ve Ayasofya'nın inşası bahsi *Anonim'de* de vardır. Bu konularda her iki eserdeki bilgiler birbirine benzemektedir.

Târîh-i Âl-i Osman (v. 67a)

"... âhirü'l-emr ol kızın temâmet ahvâlınden haberdâr olup kendü sarayında olan hâtûnu pula lapduğu sebebden hatemi nübüvvet elinden gidüp ve ol kıza ol mertebe mâyl olduğundan ötürü kendüyc bunca akabeler vakf olup tâc [u] tahl elden

İznikmid'i oğlu Süleyman Paşa'ya virdi. Yenice'ye ve Göynük'e ve Muturnı'ya havâle olmuşdı ve Buruşa sancağın oğh Murad Gazî'ye virdi..."

Anonim Tevarîh-i Âl-i Osman (s. 50,51)

"... îsâ ve Mûsâ Karesi İli'ndc birbirin kovagitdi. Âhirü'l-enir Mûsâ îsâ'yı bulup aradan götürdi. Andan Mûsâ Çelebi Bursa'ya vardı. Andan Emir Süleyman Bursa'ya geldi. Andan Mûsâ Çelebi kaçdı. Karaman'a eitdi..."

Anonim Tevarîh-i Âl-i Osman (s. 80)

"... âhirü'l-emr Süleyman Peygamber ol kız puta tapduğu ccilden Süleyman Hak tarafın koyup ol kıza gönül virdüğü ecilden akıbet bunca vak'alara uğradı. Tacından tahtından

gidüp kırk gün temâm şeytân-ı recim emri ile o dîv-î sakîm talit-ı Süleyman'da mukâm olup ve Süleymanlık idüp ve kendü bu kadar zaman âvâre ve sergerdân olduğuna..."

âvâre olup bir dîv sihr idüp Süleyman'un tahtına geçüp hükûm-i hükümet idüp kırk gün tamâm Süleyman tahtından ayrılıp avarelik çekdi..."

Bu konularda eserler aralarındaki iârk; daha önceki konularda olduğu gibi *Anonim'deki* bilgilere nazaran *Târîh-i Âl-i Osman'ın* daha fazla bilgi ihtiva etmesidir. İstanbul'un tarihi ve Ayasofya'nın inşası hakkında her iki eserde bulunan bilgilerin aynı kaynaklardan alındığı anlaşılmaktadır.

d) *Lütfî Paşa Tarihi*

Târîh-i Âl-i Osman'ın başından fetret devrine kadarki dönemle Fatih dönemindeki İstanbul'un tarihi ve Ayasofya'nın inşası bahsi İle Kânûnî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk dönemleri hakkındaki bilgiler ve anlatış tarzları birbirine yalandır. Ancak *Târîh-i Âl-i Osman, Lütfî Paşa Tarihi'm* göre daha geniş bilgi vermektedir. Diğer dönemler hakkında verilen bilgiler ise farklıdır, özellikle *Târîh-4 kl'î Osman'ın* son kısmında müellifin kendi müşahadelerine dayanarak yazdığı düşündüğümüz kısımlardaki bilgiler *Lütfî Paşa Tarihinden* çok daha mufassaldır. Kanaatimizce iki eser arasındaki benzerliklerin sebebi, müelliflerin aynı kaynakları kullandığıdır.

Târîh-i Âl-i Osman (v. 1 a-1 b)

"... Süleyman Şâh bahâdır ellibin mikdâr Türkmân evi ile Erzincan yolundan vilâyet-i Rûm'a kadem basup, Amasya tarafına gelüp ol etrâflarda altı yıl mikdârı kiuffâr-ı inelâ'inler ile gazalar İdüp nice yerler feth itdikden sonra âkîbetü'l-ömr dönüp Halcb vilâyetine çıkup Ca'ber nâm kal'a önüne gelüp âb-i Fırat'dan güzer itmek için bir yere uğrayup geçmek İsteyince; ittifâk kazâ-i kudret ol sunun güzer itmek için uğraduğu yirin kenârı yâr ve araîk olmağın bindüğü atıyla suya batup *hükûmîllâh ile suyu içe geçmedim dîr-i* fenâdan saray-ı bekaya göçüp..."

e) *Âşıkpaşazâde Tarih?*®

Târîh-i Âl-i Osman ile *Âşıkpaşazâde Tarihi* arasında olaylar zinciri ve ihtiva ettikleri bilgiler açısından benzerlikler bulunmaktadır. Her iki eserde bazı farklı konu ve rivayetler mevcut olmakla birlikte Osmanlıların ilk • dönemlerine ait birçok konu

Lütfî Paşa Tarihi (s. 18)

"... Süleyman Şalı kim Osman'ın dedesidir. 01 feterâtda Rum vilâyetine azm ve niyyet-i cezm idüp doğru Erzincan'a gelüp Erzincan'dan Rum vilâyetine ki Amasya tarafıdır gelüp anda haylî zaman gaza ildi. Andan girü Haleb'e çıkdı. Haleb'den Ca'ber kal'asına revânc olup ve Fırat suyun geçmek kasdın eyledi. Kaza ve kader şu üslûb üzerine cârî oldu kim sâyir halkdan Ögedin kendü uğrayup önu hod yâr imiş atıyla bile belürsüz *çüp suya bögüldü...*"

¹⁹ Lütti Pa'a, *Tevârîh-i At-i Osman*, (neşr. Âlî Bey), İstanbul 1341.

²⁰ Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, (neşr. Âlî Bey), İstanbul 1332.

hakkında verdikleri bilgiler birbirine benzemektedir. Ancak anlatış ve ifade tarzları farklıdır. Bilgilerin birbirlerine benzemesinin sebebi; *Tânî-i Âl-i Osman*'in müellifinin *Âşıkpaşazâde*'yi kaynak olarak kullanması ve Osmanlıların ilk dönemlerine ait kaynakların kısıtlı olması nedeniyle kaynakların müellifler tarafından müştereken kullanılmasından olmalıdır. *Tûnh-i Âl-i Osmari&akÂ* İstanbul'un tarihi ve Ayasofya'nın inşası konuları ise *Âşıkpaşazâck* de mevcut değildir.

Târîh-i Âl-i Osman (v. 5b)

"...Samsa Çavuş dimekle meşhur bir künesne varidi, bahâdır er idi ve hem Osman Şalı Gâzî'nin sâbıkdan emekdar yoldaşlarından idi, ayağ üzre durup Osman Şah Gâzî hizmetine baş koyup yir-yurl idinmek içtin birkaç pare köy leleb idikde, Osman Şalı Gâzî dahi kabul idüp kal'a-i Lefke civarında Yenişehir suyu kenarında bir kal'acık varidi ol hisarcuka tâbi' olan il [ü] vilâyeti mezkûr Samsa Çavuş'a ihsan eylediler..."

Âşıkpaşazâda Tarihi (s. 24)

"...Samsa Çavuş geldi eydür; bu vilâyeti bana ver kim bunlar yine yâğî olmuşlar. Osman Gâzî eydür; vilâyetin ba'zısın virmezini, zîrâ bunlun vilâyetinden çıkarmazam. lefke yanında dere ağzında Yenişehir suyunun kenarında bir hisarcık vardı anı Samsa Çavuş'a virdi..."

Netice olarak *Târîh-i Âl-i Osman*; Matrakçı Nasuh tarafından *Mecmaü'levârîh*'in değişik bir versiyonu şeklinde kaleme alınan *Câmi'ifîf.-ievârth*'in Osmanlı tarihine hasredilen ikinci cildi olmalıdır. Yaklaşık olarak 1560 tarihlerinde yazılmış olan eser; Matrakçı'nın daha önce Osmanlı tarihine dair yazdığı muhtelif eserleri özetleyerek halkın anlayabileceği sade bir dille yeniden kaleme aldığı tek ciltlik farklı bir eserdir. Bu bilgiler Nasuh'un yazdığı tahmin edilen ve kendisinin de yazdığını ifade ettiği ancak günümüze kadar tespit edilememiş müstakil bir Osmanlı Tarihinin varlığını ortaya koymaktadır.